

מִתְחַלֶּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ
אֲבוֹתֵינוּ, וְעַכְשָׁיו קָרְבָנוּ
הַמָּקוֹם לְעֲבוֹדָתוֹ, שְׁנֵאמַר: וַיֹּאמֶר

שינויי נוסחאות: מתחלה עובדי. היו אבותינו. בסידור רמ"ו: 'אבותינו במצרים'. קרבנו. בסידור רמ"ו ומחזור רס"ד ניקדו: 'קרבנו'.

מתחלה עובדי עבודה זרה
היו אבותינו
במצרים. לפי מה ששינו (פסחים
קטז, א): 'מתחיל צגנות ומסיים
צגנות', ואמר עלה מאי גנות, רב
אמר 'מתחלה', ושמואל אמר
'עצדים היינו', ועצדינן כתרזיהו
[שגלי הלקט].

ו'מתחלה' הוא מוסב על מה שאמרנו למעלה 'צעבור זה לא אמרתי אלא צעפה שמנה ומרור מונחים לפניך'.
ומפרשים (ראה פירוש רש"י להגדה), לפי שהמשומד לעבודה זרה אסור באכילת הפסח, כדכתיב (שמות

מדרש בחדוש

אמנם רעאפשר לומר, כי מאחר שתרח עשה
עברות עד סוף ימיו, ומת
רעא בתשובה, היא הנותנת שמצוה לספר
בגנותו, כי בספור ההוא מקילין לו העונש
ויהיה לו כפרה, כי הא דאמרינן (מגילה כה, ב)
מעשה העגל הראשון נקרא ומתרגם,
ולזילותא דישראל לא חיישינן, כי היכי
דתהוי להו כפרה. וכן הא דתנן (סנהדרין ז, א):
'שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם
חלק לעולם רעב הבא', אין לחשוב שלא יבאו

מתחלה עובדי עבודה זרה
היו אבותינו. רסח כאן
מתחיל המגיד לספר בגנות אבותינו, כאשר
נצטווה מרז"ל רסח כאמרם (פסחים קטז, ב):
'מתחיל בגנות ומסיים בשבח'. והנה ראוי
לתת טעם אל הדבר הזה, דבשלמא אילו
היינו מספרים בגנות עצמנו שפיר, אבל
לספר בגנות האבות מה לנו. וכל שכן מאחר
שתרח עשה תשובה קודם מותו קכג, ואין
ראוי להזכיר לו שום רשע קכג.

הביא שם

למה מתחיל
בגנות האבות

שינויי נוסחאות

רסח. בכתב יד ג: 'כן סדרו רז"ל כאמרם מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ואולם ראוי לתת...'. רסח. בדפוס ליתא 'כאמרם', ונוסף על
פי כתב יד ב. רע. בכתב יד ג: 'ראשונה יש לומר כי אחר...'. רעא. בכתב יד ג: 'בתשובה שלמה מצוה לספר...'. רעב. בכתב יד
ג נוסף לאחר תיבה זו: 'ומי יתן ויהא חלקי עם חלק מנשה מלך יהודה וירבעם בן נבט, וכן מצינו שכתבו מעשיו של רבי אליעזר בן
דורדיא (ראה עבודה זרה יז, א) ואחרים (ראה חגיגה טו, א לגבי אלישע) על כוונה זו, וכיוצא בזה מזכירין...'.
קצב. ראה רש"י בראשית טו, טו ד"ה אל אבותיך, ממדרש תנחומא, שמות סימן יח.
קצג. ראה קידושין מ, ב.

ליקוטי גורן ארנ"ן

עד מקום שיד שכלו מגעת, סדרו הענין בלשון שאלה ותירוק, וכל מה שישאל בענין זה יצא
מעין מה שאמר רבה לאביי פטרתן מלומר מה נשתנה (פסחים קטו, ב). אבל המעמיק בכל פעם
ימצא לשאול דברים מחודשים, ומתוך השאלה יטרח למצוא לה תירוק, ויתווכח עם חברו ויתברר
לו האמת.

וסדרו דברים הנ"ל במשנת מה נשתנה יותר מאחרים, הואיל והם מסובים על השלחן, וכוונת
התינוקות אינו אלא לאכול ולשתות, הם הם השואלים ההפרשות שרואים שעושים בלילה
הזה שהם הנזכרים במשנת מה נשתנה. אבל החכם שואל שאלת חכם, וכן שאר הארכעה בניס
שכנגדם דברה תורה, והחפץ לראות על זה רמזים ופשטים אחרים יעיין בסיפור הנ"ל: פרשת בא

הגדה של פסח

קמחא דאבישונא קלט

י, מג): 'כל צן נכר לא יאכל צו' (ראה פסחים ז, א). מכלתא פרשת צא, מסכתא דפסחא פט"ו), לפיכך מתחיל צגנות שהיו עוצדי עבודה זרה, וכשקרצן לדת האמת וגמולו צלחתם, אז הוכשרו להקריב ולהתקרב לעבודתו, כדי שישמעו הצנים וילמדו ויקחו מוסר, ואל יטו לצם ללכת אחרי ההצל, ויגלו מעל שלחן אציהם שצממים [שס].

יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם, כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בָּעֶבֶר הִנָּהוּ יֵשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תֵּרַח אָבִי אֲבִרָהָם

שינויי נוסחאות: אל כל העם. בסידור רמ"ו החסיר בטעות תיבת 'כל'.

מדרש בחדוש

אחרים, אבל כשחטאו והחטיאו מותר לספר בגנותן בכוונה זו, אף אם עשו תשובה. ומה שאמרו שאין מזכירין לו שום רשע, הוא בעולם אשר הוא שם. רמ"ד[וא]ם חטא בחבורת [ש]אר רשעים ועשה [תש]ובה, אפילו בא חבירו [ה]רשע לדין, שסדר המשפט הוא לחקור מי חטא עמו, אין מזכירין הרשעיות שעשה, הואיל ועשה תשובה.

רע"ה ובה ספור זה לכאן, מטעם אל הנזכר טעם אחר אל הנזכר (יזמא כב, ב): 'אין ממנין פרנס על הצבור אלא אם כן קופה של

לעולם הבא, רע"ג כי מי יתן והייתי זוכה למה שיזכה מנשה מלך יהודה, כי רוב ימי חייו האחרונים היו בתשובה שלמה קצד, אלא סדרו דבר זה במשנה, כי היכי דתהוי להו כפרה. כי כשם שכל מי שנאמרה שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר (יבמות צז, א), כך כשמספרין בגנותו הוא שומע ומצטער, ומתכפרים לו עונותיו קצד. וכן מצינו כשאמר רב אשי (סנהדרין קב, ב): למחר נפתח בחברייא, מנשה בא לו בחלומו, ואמר לו מה שאמר. אף כאן מזכירין גנות תרח, כי היכי דתהוי ליה כפרה. ואם אמרו קצד שאסור לספר אחר מטתן של מתים, הוא מאותם שלא החטיאו

שינויי נוסחאות

רע"ג. 'כי' הוספת המחבר בגליון הדפוס, וכן הוא בכתב יד ב. רמ"ד. במקום: 'שאינ מענישין אותו על עברות שעשה', שינה המחבר וכתב בגליון הדפוס: '[וא]ם חטא... שעשה הואיל'. רע"ה. המחבר תיקן בגליון הדפוס: 'ובא ספור זה לכאן', במקום 'והנכון לומר שבא'. ובכתב יד ג: 'אבל מה עניינו בספור זה, אפשר לומר שהוא מטעם...'

ב): 'ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם', שעל ידי כתיבה זו וקריאת ישראל, הם מוציאים את דור המדבר מאפלה לאורה, שמתכפר להם חטאתם על ידי הזכרתם. ובספר 'יפה תלמוד' (פאלאג'י) סנהדרין (קח, א), ביאר על פי דברי רבינו מה שאמר רבי אליעזר שם על דור המדבר שעליהם אמר הכתוב (תהלים ג, ה): 'אספו לי חסידיו', והיינו שאחרי שכבר נצטערו בהזכרתם יש להם כפרה, ומעתה עליהם אמר הכתוב 'אספו לי חסידיו'. וראה עוד יפה ללב (פאלאג'י) אורח חיים סימן תרו, אות ב, שכתב על פי זה שאין לאסור לדבר בגנות המתים, כי בזה הם מצטערים, והוי להו כפרה.

קצו. ראה ברכות יט, א.

קצד. ראה דברי הימים ב לג, יג. סנהדרין קב, ב"קג, א. במדבר רבה פי"ד, א.

קצה. ראה 'כסא רחמים' להגרחיד"א על מסכת סופרים (פי"ד, ה"ז), שהביא דברי רבינו אלה, ופירש בזה הכתוב (משלי י, ז): 'ושם רשעים ירקב', שאין מזכירין שמם ולא גנותם כדי שלא תהא להם כפרה. וכן הוא בספרו 'פתח עינים' (יזמא לה, ב), ופירש בזה גם כן לשון הגמרא על הכתוב 'ושם רשעים ירקב', רקביבות תעלה בשמותן דלא מסקינן בשמייהו. עוד כתב שם במסכת סוכה (נא, ב), לבאר על פי זה מה שאמרו במקדש 'אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה'' וכו', וביאר שהזכירו גנותם כדי לכפר עליהם. ובספרו 'פני דוד' בפרשת מסעי הוסיף לבאר בזה הכתוב (במדבר לג,